

Bijdrage van Jeroen Linssen , filosoof aan de Radboud Universiteit Nijmegen.

Keuzevrijheid en gastvrijheid

Hoe de keuzevrijheid de gastvrijheid verdringt!

Lukt het ons een gastvrije samenleving te zijn? In hoeverre zijn we bereid het vreemde, het andere, het onverwachte in ons leven toe te laten? Willen we eigenlijk nog wel met dingen in het leven worden geconfronteerd die we niet zelf hebben gekozen?

Ik meen (en vrees) dat dit voor ons steeds moeilijker wordt. Hoe komt dat? Natuurlijk om meerdere redenen, maar minstens is één van die redenen de heerschappij van de keuzevrijheid. Waarom wordt het voor ons steeds moeilijker om de vreemdeling gastvrij te ontvangen? Dat komt door het dominant geworden idee van de keuzevrijheid. Kort en nog enigszins ongenueanceerd gezegd: de keuzevrijheid verdringt de gastvrijheid.

Laat ik in kort bestek uiteenzetten waarom ik denk dat de keuzevrijheid de gastvrijheid verdringt. Ik denk namelijk dat de keuzevrijheid ons als het ware vervreemdt van het vreemde. In een samenleving waarin de keuzevrijheid als het 'hoogste goed' wordt verdedigd, zal het vreemde, dat altijd onverwacht verschijnt, steeds minder worden gewaardeerd. Anders gezegd: het primaat van de keuzevrijheid in onze samenleving heeft een keerzijde, namelijk dat het andere, het onbekende, het vreemde, het niet-eigene, langzaam verdwijnt uit onze ervaring. Het andere, het onbekende laat zich nu eenmaal niet kiezen, het overkomt je.

Welnu, het is u bekend dat wat ons, buiten onze wil, overkomt, vaak niet onze waardering krijgt. Wij zijn niet erg gesteld op 'dat wat ons overkomt'. We bepalen liever zelf wat er in ons leven gebeurt. In onze samenleving kiest een individu dan ook in hoge mate zelf hoe hij/zij wil leven. Emancipatie is vandaag dan ook vooral: vergroting van de individuele keuzevrijheid. Paternalisme heeft vandaag vooral betrekking op het feit dat anderen voorschrijven hoe ik mijn leven inricht.

Mag ik een aantal voorbeelden geven van actuele emancipatie. Laten we zeggen, voorbeelden van vergroting van de keuzevrijheid. Tegelijk zal ik echter steeds de keerzijde daarvan laten zien, namelijk het verlies van begrip voor het andere, het onverwachte, het vreemde, de diversiteit. Aan het eind zal ik dan weer terugkomen op het thema, namelijk of het ons gaat lukken om een gastvrije samenleving te zijn.

1. Een avondje uit

Wat een verschil met vroeger! Via *facebook* of *whatt's app* spreek je af met vrienden waar je heen gaat en wat je gaat doen. Voorheen moest je op goed geluk de kroeg in om anderen te ontmoeten. Soms waren er helemaal geen bekenden en bracht je de avond door met vreemden. Het voordeel van vandaag is dat je veel meer greep hebt op je avondje uit. Je weet al wie je gaat ontmoeten. Het is een keuze en geen gok. Maar precies hier zit ook een keerzijde aan. Je maakt zelden nog het onverwachte, het niet-geplande, ja het andere mee. Het vreemde is eigenlijk bij voorbaat uitgesloten. De mensen met wie je uitgaat, staan vast.

2. Een kindje krijgen

Nog niet zo lang geleden moesten ouders afwachten (en aanvaarden!) of het een jongen of een meisje was. Vandaag kan men zich er op voorbereiden. Sterker nog, het duurt niet lang meer of we kiezen zelf welk geslacht ons kind heeft, welke lengte het krijgt, welke kleur ogen en haren en liefst ook de hoogte van het IQ. Wat een voordelen allemaal! Teleurstelling en verdriet kunnen voorkomen worden; we hoeven niet meer te schrikken van al te grote afwijkingen van onze wensen. De keerzijde is echter duidelijk: het verlies van het onverwachte, het verlies van de ervaring van een kind als gave. Een kind krijgen is niet meer iets wat je overkomt, maar het is een bestelling, alsof je een nieuwe auto koopt.

3. Goede literatuur vinden

Voorheen gingen studenten naar de bibliotheek of de boekhandel om literatuur te verzamelen over een bepaald onderwerp. Vandaag zoekt men de literatuur via internet. Wat een winst, zo ben je geneigd te zeggen. De wereldbibliotheek ligt daarmee immers aan je voeten en je hoeft ook geen rekening meer te houden met openingstijden. Toch kleeft ook hier een keerzijde aan. Studenten laten zich amper nog verassen. Het boek dat je via internet vindt, is vaak minder adequaat of treffend, dan het boek dat in de bibliotheek toevallig op dezelfde plank staat. Studenten lezen van internet en komen nooit in een boekhandel. Nogmaals: het nadeel daarvan is dat ze zich zelden laten verassen. Ze lezen wat ze al weten. Ze lezen alleen wat in hun straatje past.

4. De actualiteit bijhouden

Voorheen zat er weinig anders op dan de krant te lezen of het journaal te kijken om de actualiteit te kunnen volgen. Vandaag bepaalt een individu zelf (via internet) wanneer de actualiteit wordt gevolgd en vooral ook welke actualiteit wordt gevolgd. De krant en het journaal horen bij een paternalistisch tijdperk. Vandaag laat je je niet meer voorschrijven wat je leest of wat je ziet. De emancipatie is dat een individu nu zelf bepaalt welk nieuws hij/zij tot zich neemt, waar en wanneer. Wat is hiervan de keerzijde? De keerzijde is: het verlies van het vreemde, het onverwachte, het niet bestelde. 'Nieuws op bestelling' maakt dat het opsnuiwen van nieuws in hoge mate niets anders is dan zelfbevestiging.

5. Right to Challenge

Het CDA mag zich dan verzetten tegen het doorgeslagen individualisme, in hun verkiezingsprogramma haken ze echter zonder enig voorbehoud aan bij het zogenaamde *Right to Challenge*, waarmee burgers het recht krijgen bij hun gemeente alternatieven op tafel te leggen voor onwelgevallige plannen. Maar hier kan toch niets mis mee zijn. Dit is toch de emancipatie van de burger ten top. De burger die in alle vrijheid taken van de overheid overneemt en zich niet bij voorbaat hoeft neer te leggen bij besluiten van de raad. Wat is de keerzijde? De andere kant van de medaille is dat burgers dit recht gebruiken om hun eigen, individuele wensen gerealiseerd te krijgen, eventueel ten koste van democratische meerderheden. Een andere keerzijde is dat burgers op deze manier tot verwende kinderen worden gemaakt: doet de gemeente niet wat ik wil, dan zal ik van mijn *Right to Challenge* gebruik maken.

Laat ik nu overstappen naar het thema waarmee ik begon. Gaat het ons lukken om een gastvrije samenleving te zijn? Het moge duidelijk zijn: mijn antwoord op deze vraag is dat ons dat waarschijnlijk niet meer gaat lukken. Je kunt het mensen, die opgegroeid zijn in een samenleving waarin keuzevrijheid het hoogste goed is, niet kwalijk nemen dat zij die keuzevrijheid ook willen hebben als het gaat om 'wonen', als het gaat om de inrichting van hun wijk of buurt. Zeggenschap over hun woonomgeving (over hoe en over wie?) achten mensen van vandaag van het grootste belang. Mensen beschouwen het dan ook als 'paternalisme van de elite' dat ze de vreemdeling in hun buurt of wijk moeten accepteren als een verrijking. Hun reactie daarop is veelal:

- 'Dat maken we zelf wel uit.'
- 'Zolang we niet zelf mogen kiezen, accepteren we geen vreemde snuiters hier.'
- 'We moeten zelf mogen bepalen of hier vreemden komen wonen.'

Het doemscenario is dat over niet al te lange tijd buurtbewoners zelf hun buurtbewoners kiezen. Ik heb begrepen dat dat in sommige wijken van steden al gebeurt. Het criterium 'past hij/zij wel in onze wijk' zal dan allesbepalend zijn. De zogenaamde 'eigen identiteit' (die – zoals men zegt – niet verloren mag gaan!) zal als richtsnoer fungeren.

Dit zal de doodsteek zijn van een elk diversiteitsbeleid dat nu juist gettovorming 'van het gelijke' wil voorkomen.

Maar kunnen we het de mensen kwalijk nemen dat ze zelf willen uitmaken wie er in hun wijk of buurt komt te wonen? Kunnen we het de mensen kwalijk nemen dat ze de keuzevrijheid vooropstellen? Kunnen we het de mensen kwalijk nemen dat de gastvrijheid daarmee enigszins naar de achtergrond verdwijnt?

Nee, dat lijkt me niet. De permanente *framing* van 'keuzevrijheid als hoogste goed' heeft ons allen in de greep. Het gevolg is dat we niet langer accepteren dat er dingen in ons leven gebeuren die we niet zelf hebben gekozen. We beroepen ons op het recht tot keuzevrijheid, ons recht tot zelfbeschikking.

'Zelf mogen kiezen' verdraagt zich echter niet met 'gastvrijheid'. Als we zelf mogen kiezen, dan verdwijnt de gastvrijheid. Niet omdat we achterbakse, asociale lieden zijn, maar vanwege de eigenheid van de gastvrijheid.

Wat is gastvrijheid? Gastvrijheid is ruimte bieden aan het andere, het onbekende, het vreemde, de radicale diversiteit, – zaken die je overkomen. Gastvrijheid staat misschien wel haaks op keuzevrijheid, immers bij gastvrijheid gaat het om zaken die je eerder overkomen dan voorwerp van een keuze zijn.

Tot slot

Maar kunnen we dan de 'keuzevrijheid' van mensen niet enigszins bijsturen, zodat ze wellicht gaan kiezen voor het vreemde, voor het andere, dus ja, voor de gastvrijheid?

Ik begrijp de wenselijkheid van deze positie. Ik hoop echter dat u begrijpt dat ik er als filosoof niet mee kan leven. Teveel tegenspraken in één en dezelfde propositie. Ineens lijkt men totaal te zijn vergeten wat 'keuzevrijheid' en wat 'gastvrijheid' eigenlijk betekenen.

Het 'bijsturen van keuzevrijheid' is een *contradictio in terminus*, dat snapt iedereen. Het 'kiezen voor een gastvrij onthaal van het vreemde' is dat echter ook.

Lukt het ons een gastvrije samenleving te zijn?

- Nee, dat lukt ons niet zolang we de keuzevrijheid laten prevaleren.
- Ja, dat is wellicht niet tot mislukken gedoemd als we de keuzevrijheid een beetje laten varen en een nieuwe openheid voor 'dat wat ons overkomt' toelaten.
- Het oordeel over de vraag of het ons zal lukken, dat is overigens niet aan onszelf maar aan de gast, de ander, de vreemdeling.